

Eveliina Taskinen

ROBERTA COWELL SUKUPUOLIDISKURSSIEN HAATAJANA SEKÄ JATKAJANA:
MULTIMODAALINEN DISKURSSIANALYYSI NUORTEN TARINALLISESTA TIETOKIRJASTA

Eveliina Taskinen
Kandidaatintutkielma
Jyväskylän yliopisto
Musiikin, taiteen ja kulttuurin
tutkimuksen laitos
Kirjallisuus
Kevät 2021

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Eveliina Emma-Sofia Taskinen	
Työn nimi ROBERTA COWELL SUKUPUOLIDISKURSSIEN HAATAJANA SEKÄ JATKAJANA: MULTIMODAALINEN DISKURSSIANALYYSI NUORTEN TARINALLISESTA TIETOKIRJASTA	
Oppiaine Kirjallisuus	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Helmikuu 2021	Sivumäärä 29
Tiivistelmä <p>Tutkielmassani analysoin Ben Brooks'n tarinallista nuorten tietokirjaa <i>Rohkeiden lasten kirja</i> (2019). Tarkoitukseni on selvittää, mitä sukupuolidiskursseja teoksessa haastetaan ja mitä sukupuolidiskursseja toistetaan. Tutkin tätä transsukupuolisen Roberta Cowellin sisäkertomuksen kautta.</p> <p>Tutkielmani osoittaa, että <i>Rohkeiden lasten kirja</i> haastaa traditionaalista sukupuoliasennetta, joka näkee sukupuolen muuttumattomana sekä ihmistä itseään määrittelevänä asiana. Samalla teos kuitenkin vahvistaa modernin tieteellisen ajattelun sukupuolidiskursssia, joka on myös biologiseen sukupuoleen sidottu. Roberta Cowellin tarina tapahtuu tiukasti ruumiilliseen sukupuoleen sidottuna eikä Cowell ole nainen, ennen kuin hänet on kirurgisesti sellaiseksi muutettu.</p> <p>Teoreettinen viitekehyseni olen valinnut postmodernista tieteellisestä ajattelusta sekä sen sukupuoliteorioista. Pääteoriani ovat Judith Butlerin <i>Hankala Sukupuoli</i> -teoksen näkemys biologisen sukupuolen sosiaalisesta rakentumisesta sekä Michel Foucaultin <i>Seksuaalisuuden historian</i> teesi sukupuoli- ja seksuaalisuusdiskurssien yhteydestä vallitseviin valtajärjestelmiin.</p> <p>Koska <i>Rohkeiden lasten kirja</i> koostuu tekstiosiesta sekä kuvista, on tutkielmani metodina multimodaalinen diskurssianalyysi. Erittelen sukupuoleen liittyviä merkityksiä siis niin kuvan kuin tekstinkin tasolla.</p>	
Asiasanat – sukupuoli, moderni, postmoderni, diskurssi, multimodaalinen diskurssianalyysi, nuortenkirjallisuus, tietokirjallisuus, tarinallinen tietokirjallisuus	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuskysymykset	1
1.2 Teoreettinen viitekehys sekä tutkimusmenetelmät	2
2 Multimodaalinen diskurssianalyysi ja sukupuoli	5
2.1 Diskurssi	5
2.1.1 Foucaultin valtakäsitys	6
2.1.2 Multimodaalinen diskurssianalyysi	6
2.2 Sukupuoli	8
2.2.1 Moderni sukupuolikäsitys	11
2.2.2 Postmoderni sukupuolikäsitys	11
3 Rohkeiden lasten kirja kirjallisuuden kentällä	15
3.1 Rohkeiden lasten kirja nuortenkirjana	15
3.2 Rohkeiden lasten kirja tarinallisena tietokirjana	17
4 Rohkeiden lasten kirjan multimodaalinen diskurssianalyysi: Roberta Cowellin matka miehestä naiseksi	18
4.1 Kontekstista	18
4.1.1 Transsukupuolisuuden diskurssit	18
4.1.2 Roberta Cowellin elämä	19
4.2 Roberta Cowellin Rohkeiden lasten kirjassa	20
4.2.1 Tekstin tason diskurssit	21
4.2.2 Kuvan tason diskurssit	24
5 Päätäntö	27
Lähteet	29

1 Johdanto

Analysoin tutkielmassani kirjailija Ben Brooksia tietokirjaa *Rohkeiden lasten kirja* (Brooks 2019). Sijoitan Brooksia teoksen tarinalliseksi nuorten tietokirjaksi, joka koostuu kehyskertomuksen lisäksi sadasta sisäkertomuksesta. Jokainen sisäkertomus koostuu Brooksia tekstiosiesta sekä Quinton Winterin kuvituskuvasta. Esimerkkitapaukseksi sadasta sisäkertomuksesta olen valinnut Roberta Cowellin tarinan (Brooks 2018 135; Brooks 2019, 135). Roberta Cowell oli Britannian ensimmäinen nainen, jolle tehtiin sukupuolenkorjausleikkaus miehestä naiseksi. Hän on myös teoksen ainut transsukupuolinen henkilö.

Rohkeiden lasten kirjan kehyskertomus pyrkii luomaan sanoman perinteisten sukupuoliroolien rikkomisesta, ja nämä sata sisäkertomusta ei-fiktiivisistä henkilöistä tukevat tätä kertomusta omien kontekstiensä rajoissa. Kohdeyleisönsä vuoksi ei-fiktiivisistä hahmoista kerrotaan tarinallisen juonen kautta, joissa on omat käännekohtansa sekä ratkaisunsa. Teoksen kertoja on kaikkietävä, joka kuvaa niin yksi hahmo kerrallaan heidän matkaansa kuten heidän tajuntansa kuvauksia, kuten myös heitä ympäröivien hahmojen ajatusmaailmaa (Steinby & Lehtimäki 2013, 120–121). Tällaista kirjallisuuden genreä, jossa ei-fiktiivisistä tapahtumista sekä henkilöihahmoista kommunikoidaan kerronnan keinoin, kutsutaan tarinalliseksi tietokirjallisuudeksi (Hiidenmaa 2020, 23–24).

Kertomuksella viitataan siihen kertomakirjallisuuden kertovan esityksen luomaan kokonaisuuteen, johon kuuluu teksti, tarina sekä kerronta. Kertomuksia on toki myös kertomakirjallisuuden ulkopuolella, koska kertomista pidetään yleisesti hyvin inhimillisenä tapana kommunikoida. Tarina on se kronologinen tapahtumien sarja, joka kertomuksesta voidaan löytää ja järjestää mieluisesti kokonaisuudeksi. (Steinby 2013b, 63 – 71.) Kertomakirjallisuudessa tarina rakentuu tapahtumista ja henkilöihahmoista sekä näiden luomasta fiktiivisestä maailmasta. Tarina välittyy tekstin kautta, jonka voi määritellä kertomuksen materiaksi, joka myös tuo kertomukselle sen kielellisen luonteen. Kerronta on kokonaisuudessaan viestintäprosessi kertojan sekä lukijan välillä. (Rimmon-Kenan 1991, 8–10.)

1.1 Tutkimuskysymykset

Aion analysoida *Rohkeiden lasten kirjan* sukupuolikäsitystä kahden tutkimuskysymyksen kautta: mitä sukupuoliasenteita Brooks kertomus Roberta Cowellista pyrkii muuttamaan sekä mitä sukupuoliasenteita puolestaan ylläpidetään, tarkoituksellisesti tai ei. Väitän, että Brooks tietokirja haluaa haastaa traditionaalista sukupuoliasennetta, jossa naisen rooli on paljon rajatumpi mieheen nähden, joka ilmenee muun muassa naisen roolina kotiäitinä (Knight & Brinton 2017, 1500–1501). Väitän myös, että Brooks kertomus vahvistaa modernin tieteellisen ajattelun sukupuolikäsitystä, jota haastan postmodernilla teorioilla sukupuolesta.

1.2 Teoreettinen viitekehys sekä tutkimusmenetelmät

Tuija Pulkkinen (1998) mukaan postmoderni tieteellinen ajattelu voidaan ymmärtää suhteessa moderniin tieteelliseen ajatteluun, joka rakentaa totuuksia perusta – päällyys -selitysmallilla. Tämän ajattelumallin mukaan sukupuolen totuudellisena perustana nähdään biologiset totuudet, jonka päälle asettuu erilaisia sosiaalisia sekä kulttuurisia ominaisuuksia, jotka vaihtelevat ajasta riippuen. Toisin sanoen biologinen sukupuoli on itsenäisesti olemassa oleva tosiasia. Postmoderni tieteellinen ajattelu hylkää totuutena pidetyt ilmiöt ja keskittyy tutkimaan niiden erilaisia kerrostumia. Sukupuolen tapauksessa tämä tarkoittaa sitä, että sukupuoli nähdään ilmiönä, jota ei voi palauttaa johonkin tiettyyn totuuteen. (Pulkkinen 1998, 163–167.)

Tärkeimmät postmodernit teoriat, jotka käsittelevät sukupuolta, olen valinnut Michel Foucaultin *Seksuaalisuuden historiasta* (1998) sekä Judith Butlerin *Hankalasta sukupuolesta* (2006&2008), Teoksessaan *Seksuaalisuuden historia* Foucault pyrkii selittämään seksuaalisuuden syntyä sekä sen eri vaiheita. Samalla muuttuu myös käsitystapa sukupuolesta, joita kumpaakin säätelee eri aikakausien valtasuhteiden seksuaali- sekä sukupuolidiskurssit. Butler yhtyy osittain Foucaultin teoriaan, mutta keskittyy teoksessaan *Hankala sukupuoli* tarkemmin biologisen sukupuolen kyseenalaistamiseen ja heteroseksuaalisen markiisin vaikutuksen selittämiseen.

Kuten on tullut ilmi, diskurssi on hyvin keskeinen termi sukupuoliasenteiden tulkinnessa. Tästä johtuen käytän tutkimusmetodinani multimodaalista diskurssitutkimusta löytääkseni *Rohkeiden lasten kirjan* Roberta Cowellin kertomuksen tekstistä sekä kuvasta niitä diskurssimuotoja, jotka kyseenalaistavat sekä vahvistavat tiettyjä sukupuoliasenteita.

Koen tämän tutkimuksen olevan relevantti kolmesta syystä. Ensinnäkin sukupuoleen sekä varsinkin transsukupuolisuuteen liittyvät pohdinnat ovat olleet varsin paljon esillä joukkoviestimissä sekä yhteiskunnallisessa keskustelussa Suomen tasolla. Tämä näkyy muun muassa tasa-arvoisen avioliittolain kansalaisaloitteessa (Moilanen 2013) sekä Suomen translakia koskevissa muutosvaatimuksista (Seta 2020b; Palveluvalikoima 2020).

Tasa-arvoinen avioliittolaki -kansalaisaloitteen yksi lakiehdotuksista koski ”transseksuaalin” henkilön sukupuolen vahvistumista puolison suostumuksen kautta, joka helpottaisi transhenkilöiden oikeutta oman sukupuolensa määrittelemiseen (Moilanen 2013). Kansalaisaloitteen jälkeen on translain muuttamiseksi ollut niin paikallisia kuin kansainvälisiäkin kampanjoita, kuten esimerkiksi vuonna 2020 aloitettu Setan kampanjointi lasten sekä nuorten itsemääräämisoikeuden takaamiseksi sekä Amnesty Internationalin kampanja *Stop Finland discriminating against transgender people* vuodelta 2017 (Seta 2020a; Amnesty International 2021; Amnesty Suomi 2017). Setan kampanja liittyy myös vahvasti kesäkuussa 2020 julkaistuihin terveydenhuollon palveluvalikoimaneuvoston eli PALKO:n sukupuolidysforian hoitosuositukseen, jota kritisoitiin yksilön itsemääräämisoikeuden vähäisyydestä (Seta 2020b).

Toiseksi, Suomessa noin 80% vuosittain julkaistusta kirjallisuudesta on tietokirjallisuutta, joka valikoimaltaan heijastaa ihmisten lukutarpeita sekä ajan muutosta (Hiidenmaa 2017, 9–10; 51). On siis merkittävää tarkastella sen tarjontaa ja pohtia teosten sisältöä. Tähän liittyy myös tarinallisen tietokirjallisuuden eettisiä ongelmakohtia, jotka liittyvät kirjailijan tekemään taustatyöhön sekä totuuden tuottamiseen. Hiidenmaa (2020) korostaa, että yleisesti tietokirjallisuuden alalla pyritään ehdottoman totuuden tuottamiseen, johon vaaditaan tarkkaa sekä monipuolista taustatyötä. Tämä luo niin käytännön kuin moraalisen tason ongelmia. Jotta informaatio välittyisi mahdollisimman selkeästi lukijoille, on se rajattava tarkasti, ja tämä olennaisen tiedon kerääminen koetaan usein hankalimmaksi vaiheeksi tietokirjallisuuden kirjoittamisessa. Eettinen pohdinta liittyy puolestaan siihen filosofiseen kysymykseen, että mikä on totuus, varsinkin niin sanotusti todellisista henkilöistä kerrottaessa. Jos tietokirjan on tarkoitus ilmaista esimerkiksi yhteiskunnallista kritiikkiä, on pohdittava, onko oikeudenmukaista käyttää toista henkilöä tämän tavoitteen saavuttamiseksi. Myös se, mitä henkilöstä kerrotaan tai jätetään kertomatta, on eettisen pohdinnan kohde. (Hiidenmaa 2020, 39–41.)

Kolmas syy tutkimukseni ajankohtaisuuteen liittyy Brooksinkin teoksen kaltaisiin tarinallisiin sekä nuorille yleisölle kohdistettuihin tietokirjoihin, joita on julkaistu Suomessa varsinkin vuodesta 2017 lähtien. Väitän, että vuonna 2017 ilmestynyt *Iltasatuja kapinallisille tytöille* (Favilli & Cavallo 2017a)

herätti suuren suosionsa vuoksi kysyntää lasten sekä nuorten tietokirjoille, joissa sukupuoli sekä kertomuksen tarinamuoto ovat merkittäviä tekijöitä. Seuraavan vuonna 2018 ilmestyi myös Favillin ja Cavallon suomennettu jatko-osa, *Iltasatuja kapinallisille tytöille 2* (Favilli & Cavallo 2018a), kuten myös teokset *Sankaritarinoita tytöille (ja kaikille muille)* (2018b). *Tarinoita suomalaisista tytöistä jotka muuttivat maailmaa* (2018c), *Mitä hän tekisi? Kapinallisten tyttöjen kirja* (Woodward 2018d) sekä *Todellisten prinsessojen kirja* (Erra & Erra 2018e). Seuraavana vuonna 2019 ilmestyneiden tietokirjojen joukossa on ollut *Sankaritarinoita pojille (ja kaikille muille)* (2019a) sekä *Sankaritarinoita (kaikille)* (2019b).

Ben Brooksilta itseltään on ilmestynyt *Stories for kids who dare to be different* -teoksen (2018) lisäksi tietokirjat *Stories for Boys Who Dare to Be Different* (2018) eli Rohkeiden poikien kirja (2018) ja *Stories for Boys Who Dare to be Different 2* (2019) eli Rohkeiden poikien kirja 2 (2019). Alkuperäiskustantamo Hachetten sivustolla ylistetään Brooksia, joista *Stories for Boys who dare to be different* (2018) on päässyt Sunday Times -lehden ”numero yksi bestselleriksi”. Brooksilta on ilmestynyt myös lapsille suunnattuja romaaneja. (Hachette 2020.)

2 Multimodaalinen diskurssianalyysi ja sukupuoli

Tutkielmani aluksi kerron tarkemmin tutkimusmetodistani eli multimodaalisesta diskurssianalyysistä sekä teoreettisesta viitekehystäni eli postmodernista sukupuoliteoriasta. Esittelen diskurssianalyysin ensin, koska sukupuolen määrittelemiseksi on olennaista ymmärtää diskurssin merkitys: sukupuolta on mielestäni mahdoton määritellä ilman diskurssia, mutta diskurssin voi käsitteellistää ilman sukupuolta.

2.1 Diskurssi

Kieli on merkityksien luomisen pääväline, joka myös muuttaa näitä merkityksien kontekstistaan eli ajastaan, paikastaan ja henkilöistään riippuen. Diskurssintutkimus keskittyy purkamaan näitä merkityksiä sekä niiden konteksteja eri viestintätilanteissa, joita tiivistetysti voidaan kutsua diskursseiksi. Usein diskurssien syntyyn vaikuttaa voimakkaasti yhteiskunnan normit sekä arvot, eli ne kirjoittamattomat säännöt, jotka ohjaavat ihmisten toimintaa jokapäiväisessä elämässä. Toisaalta diskurssit voivat myös muuttaa näitä arvoja sekä normeja, eli ne eivät vain uusi vanhaa. Kuten kieli yleensäkin, myös diskurssit luovat uutta sosiaalisen toiminnan kautta. Yksilö ei siis itse voi luoda uusia diskursseja tai muovata vanhoja, vaan siihen tarvitaan laajempaan yhteiskunnallista dialogia. (Pietikäinen & Mäntynen 2019, 13–20.)

Konteksti eli asiayhteys onkin erityisen tärkeä ymmärtää tarkemmin, koska merkitykset eivät pysy samoina kaikissa kulttuureissa tai kaikkina historian aikoina. Kielen analysointi vaatii täten myös kielenkäytön tilanteen analyysia, koska toimijoiden roolit vaihtelevat eri aikakausien sekä ympäristöjen mukaan. Toki kontekstissa on otettava huomioon myös itse kielelliset erot, joissa korostuu usein sukupuoleen liittyvät kielelliset ominaisuudet, kuten persoonapronominit. (Pietikäinen & Mäntynen 2019, 20; 37–48.)

2.1.1 Foucaultin valtakäsitys

Diskurssien yhteydestä normeihin sekä arvoihin johtuen on niistä hankala keskustella ilman vallan määritelmää. Yksi tunnetuimmista vallan selitysmalleista on luonut filosofi Michel Foucault, jolle diskurssi on ”sosiaalisen rakenteen muoto” (McCann & Monaghan 2020, 24). Teoksessaan *Seksuaalisuuden historia* Foucault analysoi seksuaalisuuden diskurssien takana olevia ja sitä rajoittavia valtarakenteita sekä niiden syntyä. Foucaultin (1998) mukaan seksuaalisuuden sekä sukupuolen lisääntymisbiologinen ja seksuaalilääketieteellinen selitysmalli on seurausta alhaalta ylöspäin suuntautuvasta vallasta, joka on pyrkinyt vähentämään seksuaalidiskurssien moninaisuutta. Tätä valtaa ei kuitenkaan omista kukaan, vaan se jakautuu matkallaan ja kohtaa muita voimasuhteita, joihin se voi tietyissä tarrautumiskohdissa yhtyä. Jos valtaverkosto on kovinkin suuri, voidaan puhua hegemoniasta. (Foucault 1998, 69 – 71.)

Hegemoniat tai vallan pienemmät muodot eivät synny tyhjiöstä, vaan niiden takana on nimetön päämäärä, johon yksilöt osallistuvat joko tietoisesti tai ei. Tärkeintä onkin siis tutkia paikallisia valtasuhteita, mitä Foucault tekee seksuaalisuuden valtakurssien tapauksessa teoksessaan *Seksuaalisuuden historia*. (Foucault 1998, 71–73.) Valtasuhteet syntyvät diskursseista, jotka ovat siis tietyn ajan sekä paikan viestintätilanteissa syntyneitä merkityskokonaisuuksia. Tutkimalla näitä paikallisella tasolla syntyviä merkityskokonaisuuksia sekä niiden kontekstia voidaan ymmärtää myös valtaa sekä sen verkoston muutosta koko yhteiskunnan tasolla.

Tulen käsittelemään modernia tieteellistä ajattelua tällaisena hegemonisena valtakokonaisuutena, jota ymmärtääkseen on tutkittava paikallisen tason viestintätilanteita sekä niiden konteksteja. Yksi tällainen paikallisen tason diskurssi on Ben Brooksinkin kirjoittama *Rohkeiden lasten kirja*. Kirjan kokonaisuus yhtyy niihin kaikkiin muihin voimasuhteisiin, jotka vahvistavat modernia sukupuolijattelua sekä heikentävät traditionaalista sukupuoliasennetta.

2.1.2 Multimodaalinen diskurssianalyysi

Nykypäivän diskurssianalyysi keskittyy diskursseista esiin tuleviin moninaisiin ilmiöihin, joiden kautta voidaan horjuttaa niitä kategorioita, joita harvoin kyseenalaistetaan ja jotka usein dualistisesti sekä yksinkertaistetusti jaetaan kahteen. (Pietikäinen & Mäntynen 2019, 54.) Täten

diskurssianalyysia voi luonnehtia hyvin postmoderniksi, koska se pyrkii kyseenalaistamaan sekä purkamaan absoluuttisena pidettyjä ”totuuksia”.

Tällaista tutkimusta, joka analysoi diskursseja tuodakseen esille valtarakenteita niiden takana, voidaan kutsua myös kriittiseksi diskurssianalyysiksi, jossa painotetaan kielen, vallan ja ideologian suhteita. Yksi tällainen postmodernin tieteen laajennus diskurssitutkimukseen on kriittinen multimodaalinen diskurssianalyysi, jonka juuret ovat juurikin kriittisessä diskurssianalyysissa. Kielen ja vallan välisten suhteiden analyysin lisäksi multimodaalinen diskurssianalyysi huomioi kielen merkityksien ilmentymisen myös visuaalisesti, esimerkiksi kuvien ja taulukoiden kautta, ja kuinka ne yhdessä kirjoitetun kielen kanssa luovat diskurssin. (Machin & Mayr 2012, 4–9.)

Tutkielmani kohdistuu Ben Brooksinkin tekstin sekä Quinton Winterin kuvan tason diskursseihin, koska *Rohkeiden lasten kirjassa* jokainen sisäkertomus koostuu yhden sivun tekstikokonaisuudesta sekä toisen sivun kuvasta. Analysoidakseni tekstin sekä kuvan tason diskursseja käytän apunani David Machinin ja Andrea Mayerin (2012) *How to do a critical discourse analysis: a multimodal introduction* -teoksen sekä John Bateman, Janina Wildfeuer ja Tuomo Hiippalan (2017) *Multimodality* -teoksen määrittelemiä merkityskokonaisuuksia multimodaalisessa diskurssitutkimuksessa. Olen valinnut näistä teorioista ne metodiset työkalut, jotka auttavat minua analysoimaan Roberta Cowellin kertomusta sekä luomaan selkeän kokonaisuuden kertomuksen sukupuoliasenteista eli diskursseista.

Tekstin analyysin kohteiksi olen valinnut leksikaaliset valinnat konnotaatioineen, eli mitä sanoja ollaan päätetty käyttää ja mitä puolestaan jätetty pois. Konnotaatio viittaa sanan takana oleviin merkityksiin, jotka usein nousevat ajatuksiimme tietyn sanan kuullessamme. Konnotaatio on kuin syvällisempi seuraus denotaatiosta, eli sanan perusmerkityksestä. (Machin & Mayr 2012, 32–39.) Esimerkiksi sana ”tyttö” tarkoittaa denotaatioltaan naispuolista nuorta henkilöä. Toisaalta jos aikuista naista kutsutaan ”tytöksi”, on sanan konnotaatio hyvin erilainen: se voidaan ymmärtää halventavaksi ilmaukseksi. Kuten diskursissa yleensä, on kohteen konteksti otettava huomioon.

Leksikaaliset valinnat sekä sanojen puuttuminen viittaa Machinin ja Mayrin (2012) mukaan käyttämäämme sanastoon. Valitsemme tiettyjä sanoja tai jätämme niitä pois riippuen kielellisestä tietämyksestäämme sekä tarkoituspelistämme. Sillä mikä jätetään sanomatta tietämästämme sanastosta, on hyvin suuri merkitys diskurssien merkityksien kannalta. (Machin & Mayr 2012, 37–

49.) Analyysiosiossa tulen korostamaan esimerkiksi persoonapronominien käyttöä leksikaalisina valintoina.

Multimodaalisen diskurssitutkimuksen visuaalisella tasolla analysoin kuvan ikonografiaa, kuvan ja todellisuuden välisiä assosiaatioita sekä itse kuvan asetelmaa sekä sen osien huomattavuutta. Assosiaatio tarkoittaa sitä ihmismielen prosessia, jossa nähty asia liitetään aiempiin muistikuviin (Tieteen termipankki 2021a). Ihmismieli kykenee tunnistamaan hyvin nopeasti visuaalisia samankaltaisuuksia. Siksi ikonografia, visuaalisten ominaisuuksien luoma kokonaisuus, on tärkeä termi multimodaalisessa tutkimuksessa. Ikonografia liittyy täten läheisesti myös termit denotaatio ja konnotaatio, eli mitä kuva oikeasti näyttää ja mitä se voi assosioida vastaanottajalleen. Ikonografia yksi tärkeimmistä tehtävistä onkin tulkita visuaalisuutta sen päällystasoa syvemmälle. (Bateman ym. 2017, 32–33.)

Ikonografia huomioon ottaen on olennaista analysoida sitä, miten huomattavia visuaalisessa kokonaisuudessa esiintyvät piirteet ovat. Huomattavuutta (saliency) voidaan säätää kirkkauden, koon, värin, sävyn sekä tarkentamisen eli fokuksen kautta. Jotkut kuvan ominaisuudet voivat myös olla päällekkäin tai yksikseen etu- tai taka-alalla. Näiden tekijöiden tarkoituksena on korostaa tiettyjä ominaisuuksia ja antaa niille symbolista arvoa. (Machin & Mayr 2012, 54–56.)

Visuaaliset merkitykset yhdessä tekstin kanssa voivat luoda rakenteellista vastakkainasettelua, jolla tarkoitetaan sitä merkityksien laajaa verkkoa, johon diskurssit teksteineen ja kuvineen kuuluvat. Tutkimuskohteessa vallitsevat merkitykset luovat mahdollisesti myös tahtomattaan tiettyjä vastakkainasetteluja. (Machin & Mayr 2012, 39–47.) Näin uskon tapahtuvan Roberta Cowellin tapauksessa, jossa vastakkain asetetaan niin perinteinen sekä egalitaristinen sukupuoliasenne kuin nais- sekä miessukupuolikin.

2.2 Sukupuoli

Näiden multimodaalisen diskurssianalyysin metodien avulla pyrin analysoimaan *Rohkeiden lasten kirjan* sukupuoliasenteita. Sukupuoliasenteilla viittaa Carly R. Knightin ja Mary C. Brintonin (2017) tutkimukseen Euroopan tasolla ilmenevistä ylikansallisista sukupuoliasenteista. Tutkimuksensa kautta Knight sekä Brinton pyrkivät todistamaan, että sukupuoliasenteet eivät muutu ajan kuluessa suoraviivaisesti eroihin keskittyvästä asenteesta yhteen tasa-arvoisuutta korostavaan ajattelutapaan.

Vuosien 1990–2009 tapahtunut tutkimus toteutettiin kolmessa eri ”aallossa”, jonka metodina käytettiin seitsemää eri väitettä, jotka valittiin niiden luotettavuuden sekä pätevyyden vuoksi. (Knight & Brinton 2017, 1485–1494.)

Tämä pitkäaikaistutkimus osoitti, että traditionaalisesta sukupuoliasenteesta siirrytään lähes aina tasa-arvoisempaan sukupuolijähteluun. Tällä egalitaristisella asenteella on kuitenkin kolme esiintymismuotoa: liberaali egalitarismi (’liberal egalitarianism’), perhekeskeinen egalitarismi (’egalitarian familism’) sekä joustava egalitarismi (’flexible egalitarianism’). Liberaalin egalitarismin yksilöt tukevat naisten työntekoa kodin ulkopuolella, perhekeskeinen egalitarismi puolestaan asennoituu perheen tärkeyden korostamiseen, ja joustava egalitarismi ei anna tukea väitteille, joissa asetetaan joko egalitaristiselle tai traditionaaliselle kannalle. (Knight & Brinton 2017, 1500 – 1504.) Vaikka tulen käyttämään liberaalin egalitarismin termiä, en väitä, ettei tällä sukupuoliasenteella olisi muita esiintymismuotoja. On olemassa myös tutkimuksia, joissa ylikansallisten sukupuoliasenteiden sijasta halutaan tutkia paikallisia sukupuolidiskursseja (esim. Scarborough 2020).

Koen, että tähän traditionaaliseen sukupuoliasenteeseen kuuluu myös ajatus ”normaaleista” kehoista eli sukupuolista. Carla Rice toteaa teoksessaan *Becoming women: the embodied self in image culture* (2014) kuinka länsimaisessa kulttuurihistoriassa naisten ruumiit on nähty heikompina verrattuna miehiin, ja kuinka länsimaisella tieteellä on tuettu tätä väitettä kahden sukupuolen mallilla, jossa nais- sekä miesruumiin eroja voidaan selittää biologialla sekä psykologialla. Mies- sekä naisruumis ovat normaaleja, mutta niiden ulkopuoliset ilmentyvät eivät. Tällaisiin ruumiisiin kuuluu esimerkiksi transsukupuoliset tai intersukupuoliset henkilöt. (Rice 2014, 34 – 35.)

Väitän *Rohkeiden lasten kirjan* edustavan liberaalia egalitaristista sukupuoliasennetta, koska uskon sen tavoitteena olevan traditionaalisten sukupuoliroolien muutos. Teoksessa toistuvat tarinat, joissa nainen tekee miehille tarkoitettua työtä, usein ensimmäistä kertaa historiassa: Anandi Gopal Joshi oli ensimmäinen intialaisnainen länsimaisella lääkäritutkinnolla, Christine de Pisa oli ensimmäinen ranskalainen ammattikirjailija ja Britannian GT-mestaruuden ensimmäinen naisvoittaja Jamie Chadwick näyttää esimerkillään ”ettei hänen nopeutensa kilpa-ajajana vaikuta ollenkaan se, että hän on nainen” (Brooks 2019, 16; 44; 92; 128). Tämä on yksi esimerkki siitä, kuinka teoksessa muutetaan sukupuolen sosiaalisia sekä kulttuurisia rajoja.

Sukupuolen biologisia rajoja venytetään esimerkiksi Thomas Neunwrithin eli Conchita Wurstin kertomuksessa. Neunwrith tuntee lapsena olonsa erilaiseksi, koska hän ihastuu saman sukupuolen

edustajiin sekä pukeutuu vapaa-ajallaan feminiinisiin vaatteisiin. Tarinansa lopussa Neunwrith uskaltaa kuitenkin olla oma itsensä koko maailman edessä, jonka hän sai kirjaimellisesti tehdä voitettuaan Euroviisut vuonna 2014. Kertoja viittaa Neunwrithiin maskuliinisella persoonapronominilla (he, his) ja Wurstiin puolestaan feminiinisellä persoonapronominilla (she, her). (Brooks 2018, 183.)

Knight & Brintonin (2017) tutkimuksessa tai Brooksien tietokirjassa ei kuitenkaan kyseenalaisteta itse sukupuolen käsitettä, vaan se ilmenee naiseuden sekä mieheyden biologisena itsestäänselvyytenä. *Rohkeiden lasten kirjassa* ei ole yhtäkään hahmoa, joka kokisi sukupuolensa joksikin muuksi kuin mieheksi tai naiseksi. Siksi tulen seuraavaksi määrittelemään sukupuolen, sen biologisen ja sosiaalisen ilmentymän sekä niiden sidoksen moderniin sekä postmoderniin tieteelliseen ajatteluun.

Tämä tunnettu sex-gender -jaottelu, jota niin moderni kuin postmoderni tieteellinen ajattelu käyttää, on sukupuolentutkimuksen kentällä vakiintunut filosofi Simone de Beauvoirin *Toinen sukupuoli* -teoksen kautta, vaikka nämä termit esiintyivät ensin antropologi Gayle Rubinin kirjoituksissa (Rossi 2010, 27; Naskali 2010, 280). Beauvoir (1980) mukaan kukaan yksilö ei synny siihen sukupuolen määräämään asemaan, joka heille biologisesti määrätään. Nainen ei ole biologiansa orja, joka tekee hänestä fyysisesti heikomman sekä tunteellisesti herkemmän mieheen verrattuna. Tämä naisen alistaminen on valtapelin tulosta, jossa mies on tehnyt naisesta Toisen: myyttisen ruumiillistuman, johon peilata omia heikkouksiaan sekä pelkojaan. (Beauvoir 1980, 26–34.) Sukupuolidiskursseilla ollaan siis muokattu käsitystä naissukupuolesta.

Olemme jo lähteneet siitä, että kun kaksi kategoriaa ihmisiä on läsnä, molemmat haluavat alistaa toisen valtaansa. Jos molemmat kykenevät puolustamaan tätä valtavaadettaan, heidän välilleen syntyy keskinäinen suhde, joka voi olla vihamielinen tai ystävällinen, mutta se on aina jännitteinen. Jos toinen on etuoikeutettu, se saa ylivallan ja ponnistelee pitääkseen toisen alistettuna. Ymmärtää siis, että mies on tahtonut hallita naista, mutta mikä etuoikeus on mahdollistanut tämän tahdon toteutumisen? (Beauvoir 1980, 43.)

Beauvoir päätyy pohdinnassaan siihen, että historian alusta asti poliittinen valta on kuulunut miehille, jonka vuoksi yhteiskunta on perustaltaan miehinen. Tämä on historian ajassa vakiintunut ilmiö, joka on alkanut yksinkertaisista biologisista eroista naisen sekä miehen fysiikassa. Tämä biologian ylikorostus on kuitenkin johtanut siihen, että naiset Beauvoirin aikana olivat ulkonäkökeskeisiä äitejä, aviovaimoja sekä päihitettyjä olentoja, joiden tehtävä on totella miestä ”kotinsa sekä ruumiinsa vankina (339)”. (Beauvoir 1980, 43 – 58; 338–364.) *Toinen sukupuoli* -teoksesta on eriteltävissä

ajatus sukupuolen biologisesta sekä sosiaalisesta perustasta: ihminen on biologinen olento, mutta se ei määrää sitä, millainen hän sosiaalisena oliona tulee olemaan.

2.2.1 Moderni sukupuolikäsitys

Näen tämän sukupuolen biologisen sekä sosiaalisen jaon lähtökohtana niin modernille kuin postmodernille tieteelliselle ajattelulle, joka koskee sukupuolen selittämistä. *Postmoderni politiikan filosofia* -väitöskirjassaan tutkija Tuija Pulkkinen (1998) määrittelee modernin ja postmodernin tieteenteon sekä ajattelun keskeisimpiä eroja sukupuolen sekä seksuaalisuuden selitysmallien kannalta. Käsitän modernin ja postmodernin Pulkkisen tavoin, eli kulttuurisina asenteina, jotka pystyvät muuttumaan. (Pulkkinen 1998, 46).

Moderni tiede tiivistetysti ymmärretään aikakaudeksi, joka alkoi Euroopassa 1700-luvulla. Moderni viittaa uuteen sekä ajankohtaiseen, mikä kuvaa länsimaisen yhteiskunnan murrostilaa 1700-luvulta lähtien hyvin. (Tieteen termipankki 2021b.) Pulkkisen (1998) mukaan moderni tieteellinen ajattelu alkoi luoda selitysmalleja, joissa ilmiöt voidaan palauttaa niiden totuudelliseen perustaan tai ytimeen. Tämän selittämiseksi moderni tiede käyttää perusta-pinta -selitysmalleja. Sukupuolen tapauksessa tämä tarkoittaa sitä, että sosiaalisen sukupuolen ilmentymät on palautettavissa perustavanlaatuisen biologiseen sukupuoleen, joka on olemassa tavalla, jona sitä voidaan kuin konkreettisesti pitää tutkimuskohteena: se ei muutu, koska se perustuu itse biologiaan, ja se on perusta. Luonnosta nousee kulttuuri, jolla voidaan selittää esimerkiksi homoseksuaalisuutta. (Pulkkinen 1998, 46 – 48.).

2.2.2 Postmoderni sukupuolikäsitys

Modernin tieteellisen ajattelun kehyksissä on siis olemassa absoluuttisia totuuksia, joita voidaan tutkia olemassaolevina tosiasioina. Postmodernin tieteen näkemys on Pulkkisen (1998) mukaan erilainen, koska ilmiötä ei lähestytät valmiiksi annettuina totuuksina. Näitä ”perustoja” ei yksinkertaisesti ole olemassa. Biologinen sukupuoli täten nähdään asiana, joka on mahdollisesti yhtä sosiaalisesti luotu kuin sosiaalinen sukupuoli modernissa tieteessä on. Postmoderni ajattelu ei kysy, että mistä homoseksuaalisuus johtuu, koska sitä ei nähdä vain kulttuurisena ilmiönä tai jotenkin

luonnon vastaisena olemisena, jonka voisi palauttaa biologisiin syihin. (Pulkkinen 1998, 46–51; 158; 163–169.)

Postmoderni tiede pyrkii varsinkin purkamaan näitä modernin tieteen totuuksia sekä paljastamaan valtajärjestemiä niiden takana. Tähän pyrkii esimerkiksi Michel Foucault, jonka valtakäsitystä käsittelin aiemmin. Foucaultin (1998) näkemys aikansa sukupuolesta nivoutuu termiin *scientia sexualis*, joka kuvastaa seksuaalilääketieteen sekä lisääntymisbiologian roolia sukupuolen sekä seksuaalisuuden määrittelijänä. Tämä tieteellinen tapa katsoa sukupuolta kehittyi viktoriaanisella ajalla, jolloin sukupuolta käsittelevät diskurssit alkoivat hiljalleen muuttua. Sukupuolesta tuli jotain, jolle määriteltiin totuus, jokin tietty oikea ilmentymisen muoto, ja tämä muoto piti tunnustaa. Tunnustuskeinot ovat perustuneet paljolti siihen, että sukupuolella on vaikuttava voima yksilön elämässä, ja että ymmärtääkseen itseään ja ollakseen tietoisempi itsestään on sukupuoli kuin sanottava ääneen. Tämä ei ole kuitenkaan vähentänyt itse sukupuolen tai seksuaalisuuden ilmentymisen määriä, vaan diskurssit päinvastaisesti lisääntyivät. (Foucault 1998, 43–55.) *Scientia sexualis* näyttäytyy modernin tieteen keinona luoda totuuksia niin seksuaalisuudesta kuin sukupuolestakin.

Viktoriaanisen aikakauden kaltainen moderni ajattelu haluaa siis rajata ja löytää totuuksia kerroksien alta ja tunnustaa totuuksia, kun puolestaan postmoderni ajattelu ei usko tämän olevan edes mahdollista. Varsinkin Judith Butlerilla tärkeä merkitys postmodernin sukupuolikäsityksen luomisessa Tuija Pulkkinen väitöskirjassa (Pulkkinen 1998, 191; 195–200). Siinä missä Beauvoir ei haastanut biologisen sukupuolen perustaa, jatkaa filosofi Judith Butler (2006&2008) teoksessaan *Hankala sukupuoli* Beauvoirin teoriaa tuomalla esille biologisen sukupuolen rakentuneisuuden sekä sitä ylläpitävät diskurssit. Butler kyseenalaistaa sukupuolen jaon sekä biologisen sukupuolen käsittämisen totuutena varsinkin teoksensa ensimmäisessä osassa nimeltä *Biologisen sukupuolen / sosiaalisen sukupuolen / halun subjektit*. (Butler 2006&2008, 54–63.)

Butler (2006&2008) lähtee analyysissään liikkeelle tarkastelemalla feminististä liikettä sekä sitä kysymystä, että pitäisikö kaikilla liikkeen naisedustajilla olla sama käsitys naissukupuolesta. Butlerille tämä on mahdotonta, koska mitään luonnollista naiseutta ei ole olemassa, kuten ei ole luonnollista mieheyttääkään. Feministisen liike ei voi olettaa, että kategoria ”nainen” viittaisi yhtenäiseen identiteettiin. Jos naiseutta halutaan korostaa, on siinä automaattinen oletus myös mieheydestä, jolloin jako maskuliinisen sekä feminiinisen välillä toteutuu. Kun sukupuolia on biologisesti kaksi, on olemassa oletus, että naisruumiista syntyy naisia sekä miesruumiista miehiä;

että sosiaalisia sukupuolia on myös vain kaksi. Tämä jatkaa sitä prosessia, jolla biologisen sukupuolen rakenteeseen ollaan jo valmiiksi sisälletty oletus sen sosiaalisesta ilmentymästä. (Butler 2006&2008, 48–56.)

Onko niin, että erilaiset tieteelliset keskustelut ovat diskurssiivisesti tuottaneet näennäisesti luonnolliset tosiasiat biologisesta sukupuolesta joidenkin poliittisten ja yhteiskunnallisten intressien palvelukseen? Jos biologisen muuttumaton luonne kyseenalaistetaan, ehkä ”biologiseksi sukupuoleksi” kutsuttu rakennelma osoittautuukin yhtä kulttuurisesti rakennetuksi kuin sosiaalinen sukupuoli. Ehkä biologinen sukupuoli onkin aina jo ollut sosiaalinen sukupuoli, ja näin ero biologisen ja sosiaalisen sukupuolen välillä osoittautuu olemattomaksi. (Butler 2006&2008, 55.)

Tätä harhaa sekä sukupuolikäsityksiä ja -eroja ohjailee heteroseksuaalinen matriisi, joka muodostuu pakkoheteroseksuaalisuudesta (hegemoninen heteroseksuaalisuus) sekä fallogosentrismista. Oletus heteroseksuaalisuudesta jakaa sukupuolen kahtia, eli maskuliiniseen ja feminiiniseen, mieheen ja naiseen. Miehistä tulee maskuliinisia yksilöitä, naisista puolestaan feminiinisiä. Täten sukupuolen sosiaaliset tai kulttuuriset ilmentyvät ovat erottamaton osa biologista sukupuolta pakkoheteroseksuaalisuuden alla. ”Halulle” on hierarkkinen pakko toteutua tietyn diskurssin sisässä eli heteroseksuaalisena. (Butler 2006&2008, 54–58; 71–80.)

Fallogosentrismi on aatteena hyvin lähellä Beauvoirin käsitystä Toisesta: kummassakin asetetaan mies sekä nainen vastakkain niin, että nainen alistetaan ja tähän heijastetaan omia haluja sekä pelkoja. Beauvoir mainitsee tämän miehisen myytin ja asettaa naisen vastuuseen siitä, että hän palaa aina miehen luo (Beuavoir 1980,356). Butlerille (2006&2008) fallogosentrismi on abstrakti käsitys, joka viittaa miessukupuolen tarpeeseen hallita naisruumiita, joihin kohdistuu niin halua kuin pelkoakin: nainen on miehen halun kohde, mutta naista pelätään, koska tällä on mahdollisuus niin sanotusti kastroida mies eli tehdä tästä vähemmän maskuliininen. Siksi miehen, tai laajemmin ymmärrettyinä patriarkaatin, täytyy hallita naista. Hallinnan ja vallan keinona ovat kielemme sukupuolidiskurssit, jotka ylläpitävät pakkoheteroseksuaalisuutta sekä fallogosentrismia. (Butler 2006&2008, 61–63; 104–110.)

On olemassa kuitenkin monia yksilöitä, jotka eroavat tästä kahtiajaosta. Butlerin (2006&2008) mukaan tämä johtuu siitä, että sukupuoli muodostuu kullakin yksilöllä performatiivisuuden eli esityksen tai toiminnan kautta. Sukupuoli ei ole koskaan valmis, vaikka valtakurssit väittävät toista. Tästä Butler käyttää esimerkkinä drag-identiteettiä, jossa leikitellään niillä oletuksilla, joita yksilöillä

on sukupuolen hegemonisista eli ensisijaisista biologisista sekä sosiaalisista ilmentymästä. (Butler 2006&2008, 78–80.)

Butlerin ajatuksia tiivistäen voidaan todeta, että kieleemme sukupuolidiskurssit ylläpitävät ajatusta biologisesta sukupuolesta ja sen hyväksytyistä sosiaalisista muodoista. Pulkkinen (1998) toistaa tämän ilmaisemalla, kuinka hegemoninen heteroseksuaalisuus jakaa ruumiit kahdeksi ja liittää niihin sosiaaliset roolit, jotta pakkoheteroseksuaalisuus ja fallogosentrismi jatkaisi olemassaoloaan. Sukupuolen rakentaminen on siis yksilöllistä, mutta sen ympäristö ei ole. Valtadiskurssit laittavat tälle esiintymiselle rajat, joita on hankala rikkoa yksin. Tämä ympäristö on heteronormatiivinen markiisi, jossa biologinen sukupuoli koetaan luonnolliseksi ja siihen on vahvasti liitetty ajatus heteroseksuaalisuudesta. (Pulkkinen 1998, 179–180; 214.)

3 *Rohkeiden lasten kirja* kirjallisuuden kentällä

Multimodaalisen diskurssianalyysin kannalta on tärkeää ymmärtää tutkimuskohteen genre eli laji, jonka voi määritellä tiettyjen ominaisuuksien luokitelluksi kokonaisuudeksi, jonka kulttuuri sekä yhteiskunta luovat yhdessä jonkin tietyn tehtävän suorittamiseksi (Bateman, Wildfeuer & Hiippala 2017, 129). Täten tietokirjallisuuden voi luokitella lajiksi, jonka tehtävä on välittää informaatiota lukijoilleen. Tämä tehtävä kuitenkin monimutkaistuu, kun kyseessä on *Rohkeiden lasten kirjan* kaltainen narratiivinen tietokirja, jonka kohdeyleisönä ovat nuoret lukijat. On siis syytä jakaa nämä kaksi genreä osiin: siis nuortenkirjallisuuteen sekä narratiiviseen tietokirjallisuuteen.

3.1 *Rohkeiden lasten kirja* nuortenkirjana

Brooksin tietokirja on sekoitus eri kirjallisuuden genrejä, jonka vuoksi sitä on hankala sijoittaa mihinkään tiettyyn ikäluokkaan. Tutkielmani asiayhteydessä olen päättänyt kutsua teosta nuorten tietokirjaksi sen yhteiskunnallisten hahmojen sekä ajankohtaisen sukupuoliteeman vuoksi.

Laji eli genre tarkoittaa kirjallisuudentutkimuksen kontekstissa luokkaa, jonka avulla voidaan luokitella kirjallisuuden käyttökelpoisia kategorioita (Mustola 2014, 15–16). On olennaista tarkastella sitä kommunikaation yleistä mallia, jolla teos on vuorovaikutuksessa lukijoidensa kanssa. Tämä malli vaihtelee luonnollisesti kirjallisuuden lajien mukaan. Esimerkiksi kertomakirjallisuudessa kommunikaatio tapahtuu ”kertomuksen esittämisen kautta” (59), josta johtuen kertomakirjallisuus on kirjallisen tai suullisen esityksen kautta tapahtuvaa kertomista fiktiivisistä tapahtumista sekä niihin liittyvistä henkilöistä. (Steinby 2013a, 59–62.)

Nuorten- ja lastenkirjallisuus genreiltään voidaan jakaa realistiseen eli arkiympäristössä tapahtuvaan kirjallisuuteen, fantasiakirjallisuuteen, tieteiskirjallisuuteen sekä satuihin. Lapsille on suunnattu varsinkin ensikirjoiksi kuvakirjoja sekä muita helppolukuisia materiaaleja, joissa käytetään fiktiivisiä hahmoja sekä allegoriamuotoja tarinoiden kertomiseksi. Nuorten ikäryhmä puolestaan jaetaan karkeasti yli 10-vuotiaisiin, koska tätä ikäryhmää leimaa murrosiän fyysiset sekä henkiset muutokset,

jotka ohjaavat nuoria lukemaan teoksia oman identiteettinsä vahvistamiseksi. Nuoria myös kiinnostaa enemmän niin sanotun oikean elämän tapahtumat, ei niinkään täysin fiktiiviset kertomukset. Tämä ei suinkaan tarkoita, etteivätkö lapset olisi yhtä aktiivisia maailmansa tulkitsijoita kuin nuoretkin; nuorilla on vain enemmän työkaluja näiden asioiden purkamiseen. Usein nuoria myös kiinnostaa oman aikakautensa ilmiöt, jotka ovat ajankohtaisia ja täten paljon esillä esimerkiksi sosiaalisessa mediassa. (Karasma & Suvilehto 2013, 13–14; 17–21; 29–30; 41; 184–188.) Tämän vuoksi rajasin *Rohkeiden lasten kirjan* kohdeyleisön nuoriin.

Tiivistetysti ilmaistuna nuorille lukijoille kirja on ”yksi kulttuurinen työkalu, jonka kautta lapsi voi muodostaa merkityksiä itsestä ja ympäröivästä maailmasta” (Karasma & Suvilehto 2013, 302). Lukeminen on edelleen tärkeä lasten kasvatuksen muoto, koska kirjojen kertomuksien kautta rakennetaan käsitystä sekä arjesta että maailmasta. Lapsi on syntymästään saakka aktiivinen oman maailmansa tulkitsija, ja kertomukset voivat vahvistaa tai kieltää nämä tulkinnat. (Karasma & Suvilehto 2013, 298–304.)

Rohkeiden lasten kirja tuleekin mielestäni nähdä tällaisena lasten kasvatukseen osallistuvana kirjallisuutena. Teoksen (2019) takakanteen on kirjoitettu, kuinka se sisältää ”poikkeuksellisia tositarinoita mahtavista tytöistä ja pojista, naisista ja miehistä, joilla on ollut rohkeutta olla erilaisia ja tehdä maailmasta parempi”. Tämän myötä kirjan toivotaan rohkaisevan lukijoitaan olevan rohkeita sekä aitoja, jolloin lukijoiden toiveet voisivat toteutua. (Brooks 2019.) Brooksinkin teos kertoo sata tarinaa henkilöistä, jotka ovat olleet rohkeita, koska he ovat kamppailleet traditionaalisia sukupuolirooleja vastaan, ja näiden esimerkkitapausten kautta halutaan rohkaista myös nuoria tekemään samoin. Teoksen kehyskertomukseksi voidaan täten ymmärtää tarina traditionaalisten sukupuoliroolien rikkomisesta olemalla oma itsensä. Sisäkertomukset vahvistavat tätä kertomusta.

Rohkeiden lasten kirjan sata sisäkertomusta ovat kuin satuja, jotka Karasman ja Suvilehdon (2013) määrittelemänä ovat uskomuksiin perustuvia opettavaisia kertomuksia, joka koostuu fiktiivisistä tapahtumista sekä henkilöhahmoista. Usein sadut ovat humoristisia ja ne voivat perustua johonkin kriisiin, joka sadun aikana selviää ja johtaa muutokseen vastakohtien vallitsemassa maailmassa, joka perustuu usein hyvän sekä pahan väliseen konfliktiin. (Karasma & Suvilehto 2013, 52–53.) Perinteisiä tyylillisiä piirteitä sadulle ovat myös sen lyhyt muoto sekä selkeä tapahtumien kulku. Keskiössä ovat itse sadun symboliset hahmot, jolloin sadun aika sekä paikka jää yleensä selvittämättä. Symbolisilla hahmoilla viitataan sadun henkilöiden ominaisuuksiin, jotka ovat sovellettavissa lukijoiden elämään ja sen laajempiin teemoihin itseensä. Yleensä henkilöiden toiminnalla on jokin

opetus mikä muodostetaan aiemmin mainituilla selkeillä vastakohtilla sekä satujen toistuvilla perusrakenteilla sekä -tapahtumilla. (Mikkola & Koskela 2010, 251.)

3.2 *Rohkeiden lasten kirja* tarinallisena tietokirjana

Rohkeiden lasten kirjassa henkilöhahmot ovat ei-fiktiivisiä, kuten ovat kertomuksen tapahtumatkin. Tästä huolimatta heistä kerrotaan lyhyen sekä yksinkertaistetun kerronnan kautta, jossa henkilöhahmot ilmenevät hyvinä ja heitä vastaan kohdistuvat traditionaaliset sukupuoliroolit ilmenevät puolestaan pahana. Kokonaiset elämäkerrat on tiivistetty nuorille ymmärrettävään muotoon, jonka alkuvaiheessa kohdataan ongelmia, jotka kuitenkin lopussa ratkeavat.

Tällainen sadunomainen tarinallisuus voi täten ilmetä myös ei-fiktiivisessä kirjallisuusmuodossa, kuten tietokirjallisuudessa. Suomen tietokirjailijoiden organisaation (2020) mukaan tietokirjojen aiheita on monia, joten siinä suhteessa tietokirjallisuus ei ole tarkkaan rajattua. Oleellisinta on täten tietoteoksen rakentuminen hyvin perustellun tositetiedon ympärille, joka on myös julkisen arvostelun kohteena. Suhde lukijaan on tärkeä, koska tietokirjan tavoite on luonnollisesti sen faktojen kommunikointi lukijoille sekä totuudellisen tiedon tuottaminen. (Suomen tietokirjailijat ry 2020.)

Tarinallinen tietokirjallisuus pitää kiinni yhtä tositetiedon tuottamisesta, mutta kommunikoi sen eri tavalla. Hiidenmaan (2020) mukaan tarinallinen muoto tietokirjassa ”auttaa luomaan kokonaisuudesta mielekkään” (29) ja se on ihmisille luontainen tapa kommunikoida. Tarinallisuuden avulla tekstistä voi tehdä mielenkiintoisemman. Tarinallinen tietokirja voi noudattaa esimerkiksi labovilaista juonikaarta, joka menee seuraavasti: asian esittely, ristiriitoja luova käänne, tilanteen arviointi sekä loppuratkaisu, jossa ongelmat selviävät, ja jota seuraa jonkinlainen tiivistelmä kertomuksen tapahtumista. Lukijalla itsellään on aktiivisempi rooli tarinan sanomasta sekä tiedon keräämisestä. (Hiidenmaa 2020, 29–39.) Kyse on kirjailijan ja kohdeyleisön vuorovaikutuksesta, tästä kommunikaation yleisestä mallista, jossa pyritään muodostamaan yhteys lukijoiden kanssa. (Steinby 2013a, 59–62). Tarinallisessa tietokirjallisuudessa yhteys lukijoihin luodaan kertomuksen avulla, ja Brooksian tietokirja on juurikin tällä tavoin tarinallinen.

4 *Rohkeiden lasten kirjan* multimodaalinen diskurssianalyysi: Roberta Cowellin matka miehestä naiseksi

Aion siis multimodaalisen diskurssianalyysin metodein analysoida *Rohkeiden lasten kirjan* esimerkkitapauksen eli Roberta Cowellin kertomuksen tekstiä sekä kuvaa selvittääkseni, mitä sukupuolidiskursseja se haastaa ja mitä puolestaan uusintaa. Uskon löytäväni diskursseja, jotka haastavat traditionaalista sukupuoli-asennetta, mutta jotka toistavat modernin sukupuolikäsityksen sukupuolibinaaria sekä biologisen sukupuolen totuudellisuutta.

Analyysiosiossa käyttämäni sitaatit olen valinnut englanninkielisestä alkuperäisteoksesta *Stories for kids who dare to be different* (Brooks 2018). Olen tehnyt tämän valinnan siitä syystä, että englanninkielen persoonapronominit paljastavat sen, mihin sukupuoleen henkilön oletetaan kuuluvan. Suomenkielisessä käännöksessä tämä tieto ei tule yhtä selvästi esille.

4.1 Kontekstista

Diskurssitutkimuksen luonteen mukaisesti on syytä selvittää tutkimuskohteen kontekstia, eli sen ajankohtaa, paikkaa sekä henkilöitä. Selitän ensin transsukupuolisuudesta korostaen sen yksilöllistä luonnetta: tarkoitan yksilöllisellä luonteella transsukupuolisuuden ilmentymistä myös sukupuolibinaarin ulkopuolella yksilöiden omasta tulkinnasta riippuen. Tämän jälkeen kerron tiivistetysti itse Roberta Cowellista sekä tämän elämästä.

4.1.1 Transsukupuolisuuden diskurssit

Kielellisesti ja visuaalisesti Roberta Cowellin tarina yhtyy siihen laajaan rakenteelliseen kokonaisuuteen, mikä koskee transhenkilöiden kokemuksia sekä oikeuksia. Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskuksen (2017) mukaan transsukupuolinen henkilö on joku, jolla on ristiriita oman sisäisen identiteettinsä sekä syntymässä määrätyn sukupuolen välillä. Transsukupuolisuus voi aiheuttaa kehodysforiaa eli sitä, että yksilö tuntee ruumiinsa vääräksi

sukupuoleltaan. Tämä puolestaan voi aiheuttaa niin psyykkisiä kuin fyysisiäkin haittoja. Kaikilla transsukupuolisilla tai muunsukupuolilla ei kuitenkaan ole näitä oireita tai he eivät käy sukupuolen korjaushoitoja läpi saadakseen ruumiinsa vastaamaan sukupuoli-identiteettiään. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021.)

Kuten sukupuoli yleensäkin, ei transsukupuolisuuskään ole vailla sitä ohjaavia diskursseja. Transnormatiivisuutta (transnormativity) on McCannin ja Monaghanin (2020) mukaan on diskurssi ”oikeanlaisesta” transsukupuolisuuden kokemuksesta, joka liittyy vahvasti lääketieteelliseen binaarisuuteen, eli nais- ja miessukupuoleen (McCann & Monaghan 2020, 173–174.) Helana Darwinin (2020) mukaan transsukupuolisuuden institutionalisoitunut diskurssi on tällä hetkellä binaarinen sen sijasta, että voitaisiin puhua sateenvarjodiskurssista, jossa transsukupuolisuuden toteuttamiselle olisi monia yksilöllisiä tapoja. Darwin korostaa, että tulevaisuuden tutkimuksissa varottava sitä, että ei-binaareja yksilöitä ei sokeasti sisällytettäisi transsukupuolisten kategoriaan. Kyse on hyvin yksilöllisistä kokemuksista, jonka vuoksi transsukupuolisuudenkin määrittely on hyvä pitää avoinna. (Darwin 2020, 357 – 359.)

4.1.2 Roberta Cowellin elämä

New York Timesin (2020) mukaan Roberta Cowell on ensimmäinen nainen, jolle on tehty sukupuolenkorjausleikkaus Britanniassa. Cowell syntyi vuonna 1918 ja kuoli vuonna 2011. (Cowell 2020.) Roberta Cowell oli lapsesta asti kiinnostunut tekniikasta, ja hän aloitti insinööriopinnot Lontoon UCL-yliopistossa vuonna 1936. Yliopistossa hän tapasi tulevaisuuden vaimonsa, Diana Carpenterin, ja he saivat myöhemmin kaksi lasta yhdessä. Vuonna 1942 Roberta liittyi Britannian kuninkaallisiin ilmavoimiin (Royal Air Force) taistellakseen toisessa maailmansodassa. Törmättyään koneellaan saksalaisten alueelle hänet vietiin vankileirille, jossa hän joutui olemaan viiden kuukauden ajan. (UCL 2021.)

Niin sotaa edeltäen, sen aikana sekä jälkeen Roberta kamppaili sukupuoli-identiteettinsä kanssa, jota varjosti myös sodan aikana koetut traumat. Täten, sodan jälkeen vuonna 1948, Cowell jätti perheensä ja aloitti sukupuolenkorjaushoitonsa lääkäri Michael Dillonin avulla. (UCL 2021.)

In 1950, whilst taking oestrogen but still living as a man, Cowell met Michael Dillon, a British physician and the first female-to-male transsexual to undergo phalloplasty surgery. Michael supported Cowell’s wish to change her gender and secretly performed

a surgical removal of her testicles – an illegal procedure but one which enabled Cowell to state that she was intersex. (UCL 2021.)

Intersukupuolisuus tarkoittaa niitä fyysisellä tasolla ilmeneviä muunnoksia, joidenka vuoksi yksilöä ei voida täysin luokitella mieheksi taikka naiseksi (Intersukupuolisuus.fi 2021). Tämä intersukupuolinen identiteetti mahdollisti Cowellille biologisen sukupuolen laillisen muutoksen miehestä naiseksi. Vaginoplastia-leikkaus tehtiin Cowellille vuonna 1951, ja tämä oli mahdollisesti ensimmäistä laatuaan Britanniassa. (UCL 2021.) Ennen vetäytymistään julkisuudesta Cowell jakoi tarinansa vuoden 1954 Picture Post -lehdessä. Hän kirjoitti myös omaelämäkerran nimeltä *Roberta Cowell's Story*, joka julkaistiin samana vuonna. (Cowell 2020.)

Roberta kuoli 93-vuotiaana asunnossaan Lontoossa. Hänen viimeinen haastattelunsa oli vuodelta 1972, jossa hän kritisoi yhteiskunnan ennakkoluuloja, mutta myös varoitti muita transhenkilöitä sukupuolenkorjaushoitojen vaarallisuudesta. (Bell 2013.) Onkin tärkeää tuoda kontekstin kannalta esiin myös se, että Cowell oli ristiriitainen hahmo transsukupuolisuuteen liittyvissä lausunnoissaan. UCL- yliopiston (2021) sivustolla todetaan, että kirurginen toimenpide miehestä intersukupuoliseksi mahdollisti Cowellille sen, että häntä ei pidettäisi transsukupuolisena. Vuoden 1972 haastattelussa hän sanoi seuraavasti:

In a brief final interview, in 1972, she explained that she had a rare chromosomal variation known as 'XX male syndrome', condemning those with XY chromosomes who underwent male-to-female sex reassignment surgery for turning themselves into 'freaks' (UCL 2021).

Cowell siis kertoi, että hänellä oli naisen kromosomit, mutta miehen fyysinen ruumis. Täten Cowellin oikeutti omat leikkaus- sekä muut lääketieteelliset hoitonsa, toisin kuin heillä, joilla ei tätä syndroomaa ole. Tulen pohtimaan tätä eettistä kysymystä analyysini lopuksi, jossa mietin tietokirjailijan etiikkaa.

4.2 Roberta Cowell *Rohkeiden lasten kirjassa*

Brooksin kertomus Cowellista ja tämän elämästä on tiivistetympi sekä teoksen tavoitteeseen muokattu. Ehkä suurin ero lukemiini artikkeleihin on se, että Brooks aloittaa tarinan Robertan sijasta Robertista, sukupuolipronominiltaan miehestä (engl. he). Artikkeleissa puhutaan koko ajan Robertasta sekä häneen viitataan persoonapronomineilla ”she” ja ”her” (UCL 2021; Cowell 2020; Bell 2013).

Tarinan rakentuminen on mielestäni tärkeä tekstin kokonaiskomposition piirre ja täten myös yksi diskurssin osa. Valitut kohdat Cowellin elämästä heijastuvat siihen kuvaan, jonka Quentin Winters on kuvittanut tekstiosion viereiselle sivulle (134). Siirryn täten analyysiini keskittyen ensin tekstin tason diskursseihin ja sitten kuvan merkityskokonaisuuteen.

4.2.1 Tekstin tason diskurssit

”Roberta Cowell” on otsikko, jonka alapuolella on suluissa Robertan elinvuodet, eli 1918–2011. Ensimmäinen kappale, joka jokaisen henkilöhahmon kohdalla esittelee kyseisen henkilön sekä tämän alkutilanteen, kertoo Robertin olleen aina kiinnostunut autoista sekä lentokoneista. Hän liittyi valtion lentovoimiin heti kyettyään, mutta sairastui helposti ylälmoissa. Tämän vuoksi Robert palasi takaisin autoilun maailmaan.

Robert Cowell had been obsessed with fast cars ever since he was a child. He joined the RAF as soon as he was old enough to do so. Unfortunately, he got sick in the air and had to drop out, so he turned to motor racing and sped along the ground instead. (Brooks 2018, 135.)

Tarina jatkuu kerronnallisestikin kronologisessa järjestyksessä kuvaillen Robertin liittymistä armeijan lentovoimiin pahoinvoinnistaan huolimatta. Kaikkitietävä kertoja mainitsee ne kaksi kertaa, jolloin Robertin henki oli vaarassa: ensimmäisellä kerralla hän melkein syöksyi maahan paksujen pilvien vuoksi, toisella kertaa näin kävi oikeasti, ja vihollisjoukot vangitsivat Robertin viideksi kuukaudeksi vankileirille.

When the second War broke out, Robert decided to rejoin the RAF and successfully flew Tiger Moths and Spitfires in air battles with the Nazis. [—] When he went down over Germany, Robert was taken captive and held for five months in a prisoner war camp. He taught the other prisoners about cars and their engines. Sometimes they’d get so hungry they’d have to kill and eat the camp cats. (Brooks 2018, 135.)

Vapauduttuaan ja palattuaan Englantiin Robert jatkoi autoiluaan. Tästä seuraa tarinan ensimmäinen kerta, kun Robertin sukupuoli-identiteetti ja siihen liittyvä pohdinta tuodaan esille Robertin tajunnan kuvauksella.

But he never felt comfortable, never felt quite right. After seeing different psychologists, Robert started to realize that this was because he'd been born in the wrong body. Though he had the physical features of a male, he knew inside he was female, and he wanted the body to match.

So he began the long and difficult process of changing his body from a male body to a female one.” (Brooks 2018, 135.)

Tässä tarinan vaiheessa korostetaan sukupuolenkorjaushoitojen laittomuutta sekä sitä salailua, joka Robertin täytyi tehdä. Robertin täytyi myös kertojan mukaan tunnustaa, että hänen ruumiinsa oli nyt naisen ruumis. Kertoja toteaa Robertin muuttuneen nyt Robertaksi, oman sukupuoli-identiteettinsä ruumiiksi.

The surgery was illegal, and to have it done, Robert had to leave behind his family, and tell the world that he had always had a female body. Robert became Roberta. She became the first person in Britain to go through the process. (Brooks 2018, 135.)

Tästä johtuen kertoja mainitsee, kuinka Roberta ei enää saanut kisata Grand Pix- autoilukisassa sukupuolenmuutoksensa takia. Silti Roberta jatkoi niin autoilua kuin lentämistäkin. Roberta Cowellin kertomus tarinoineen loppuu tiivistelmään tämän rohkeudesta sekä elämästä, jonka hän eli vaikeuksien kautta voittoon: ”Through the war, through the loneliness, and through her battle to become her true self, Roberta never once slowed down (135).”

Katkelmissa on tullut esille leksikaalisia valintoja, joita seuraavaksi erittelen tarkemmin. Leksikaaliset valinnat tarkoittivat siis sitä, mitä sanoja on valittu sekä mitä puolestaan jätetty pois. Leksikaaliset valinnoista osa liittyy myös tiettyjen sanojen konnotaatioon. (Machin & Mayr 2012, 32–39.)

Teksti on pronomien leksikaalisen käytön suhteen jaettu kahteen. Teksti, eli kertomuksen materiaallinen osa, koostuu otsikosta, aloituskappaleesta – joka korostuu otsikon alla suuremmalla fonttikoollaan muuhun tekstiin nähden - sekä loppuista seitsemästä käsittelykappaleesta. Näistä seitsemästä käsittelykappaleesta neljässä puhutaan Robertista, eli Robertan syntymässä määrätystä

biologisesta sukupuolesta. Tähän on toki lisättävä myös aloituskappale, jolloin Robertin nimi mainitaan yhteensä kuusi kertaa, ja persoonapronomini ”he” tai ”his” mainitaan kaksikymmentäyksi kertaa. Roberta mainitaan ensimmäisen kerran viidennen kappaleen toiseksi viimeisessä virkkeessä, ja yhteensä Roberta mainitaan tekstin tasolla kolmesti nimellä, persoonapronomini ”she” tai ”her” mainitaan viidesti.

Kuten aiemmissa tekstikatkelmissa tulee ilmi, mainitaan Roberta nimeltä ensimmäistä kertaa vasta biologisen kehomuutoksen myötä: ”Robert became Roberta.” Ennen tätä salassa tehtyä leikkausta Roberta onkin Robert, syntymässä määrätty sekä biologinen sukupuoli. Vaikka Roberta koee olevansa nainen identiteetiltään ennen tätä ruumiillista muutosta, ei sitä tekstin tasolla huomioida. Hänen täytyy myös Foucaultin (1998) määrittelemän tunnustuksen kautta vahvistaa sukupuolensa muuttuminen maailmalle, jolloin hän vahvistaa sitä sukupuolidiskurssia, jolla scientia sexualis on pyrkinyt tuottamaan totuuksia sukupuolesta (Foucault 1998, 47–48).

Tämä leksikaalinen valinta on täten hyvin merkittävä, koska se näyttää Robertan muutoksen miehestä naiseksi hyvin ruumiillisena sekä biologiaan sidottuna. Naisen sekä miehen persoonapronomineissa on feminiininen sekä maskuliininen konnotaatiot, jotka osaltaan vahvistavat biologisen sukupuolen tärkeyttä sosiaalisen sukupuolen yli (Butler 2006&2008, 54–56.) Jakamalla kielenkäyttö tällä tavalla kahtia, toteutetaan sitä diskurssia, jota määrittää sukupuolibinaari. Kun Roberta on ruumiiltaan sekä identiteetiltään nainen, on hän ”she”, feminiininen, eikä enää ”he”, maskuliininen. Ruumis määrittää mieltä, biologinen luo perusta sosiaaliselle modernin ajattelutavan mukaisesti (Pulkkinen 1998, 163–167).

Cowellin kertomuksessa toistuu alusta loppuun asti autot sekä lentokoneet tekstin sanastossa. Ne ovat oikeastaan tarinan keskiössä, tai toisin sanoen valittu leksikaalisesti toistumaan tekstin sanastossa. Autot sekä lentokoneet mainitaan heti aloituskappaleessa sekä viimeisen kappaleen lopussa viittauksena, että ”Roberta ei koskaan hidastanut tahtia”. Tämä leksikaalinen valinta tukee sitä traditionaalisten sukupuoliroolien rikkomista, johon kehyskertomus liittyy. Autoilu sekä koneet ylipäättään ovat ymmärretty hyvin maskuliinisiksi, mikä näkyy muun muassa autojen mainostuksessa (Redshaw 2018). Vaikka Robertin sukupuoli muuttuu ja hän muutenkin tuntee olevansa feminiininen, ei hän koskaan lopeta autoilua tai lentämistä. Tämä perinteisen sukupuoliasenteen luulo autoilusta sekä koneista maskuliinisena kyseenalaistetaan.

Kertomuksesta jätetään leksikaalisesti pois Cowellin vetäytymisestä julkisuudesta sekä yksinolosta. Päinvastaisesti kertoja korostaa lopussa, kuinka Cowell voitti vaikeuksien kautta yksinäisyydenkin. Tämä leksikaalinen valinta on mahdollisesti selitettävissä *Rohkeiden lasten kirjan* kohdeyleisöllä eli nuorilla lukijoilla. Koska teoksen tavoitteena on kertoa ei-fiktiivisistä henkilöistä sekä traditionaalisten sukupuoliroolien rikkomisesta rohkaisevalla tavalla, loppuu Cowellinkin tarina rohkaisevalla tavalla. Tarinassa tapahtuu paljon, niin lentämistä kuin sotaakin, jonka vuoksi Cowell on joutunut jopa syömään kissoja selvitäkseen hengissä. Hänen tarinalleen annetaan onnellinen loppu, kuten saduissakin yleensä on (Karasma & Suvilehto 2013, 52 – 53).

Tarina korostaa kielellisesti Roberta Cowellin asemaa Britannian ensimmäisenä naisena, jolle on tehty kirurginen sukupuolenkorjaushoito: ”She became the first person in Britain to go through the process.” Kertoja ei kuitenkaan mainitse UCL-yliopiston nettisivulla (2021) kerrottua, vaginoplastiaa edeltävää leikkausta, jolla Roberta sai ensin itselleen intersukupuolisen aseman, joka mahdollisti syntymätodistuksen sukupuolen muutoksen miehestä naiseksi. Kertomuksesta jätetään myös pois se, mitä Roberta sanoi vuoden 1971 haastattelussa sukupuolenkorjausleikkauksen tehneistä henkilöistä ”friikkeinä”. (UCL 2021.) Se, että Cowellin haastattelua ei kerrottu, voidaan selittää kohdeyleisön valinnalla. Koska teoksen kehyskertomus pyrkii näyttämään sata henkilöä esikuvina nuorille lukijoille, jätetään heistä positiivinen kuva lukijoiden mieliin. Sadut ovat yksinkertaistettuja allegorioita, ja Cowellin tarinan tapauksessa on tehty ne kielliset valinnat, jotka palvelevat tämän ”sadun” sanomaa.

4.2.2 Kuvan tason diskurssit

Roberta Cowellin kertomukseen liittyvässä kuvassa on kaksi henkilöä: Robert Cowell sekä Roberta Cowell. Kuvan edessä sekä kuvan keskipisteenä on Roberta, joka on pukeutunut neuleeseen, hänellä on pitkät vaaleat hiukset sekä punaiset huulet. Hänen takanaan on miehen sivuprofiili, mies Robert. Robert on pukeutunut armeijanvihreään takkiin sekä solmioon, hänellä on lyhyt tukka sekä meikitön naama. Robertin ilme vaikuttaa hieman epävarmalta, kun Roberta puolestaan katsoo lukijaan suoraan silmiin ja on kuin Robertin edessä. Näiden kahden henkilön takana on sininen ja hieman pilvinen taivas sekä lentokone. Lentokone lentää kuin näiden kahden sukupuolen erotuskohdassa kuvan yläreunassa. Tämä ikonografinen kokonaisuus kuvastaa kuvan denotaatiota eli perusmerkitystä (Bateman ym. 2017, 32–33).

Roberta on kuvitettu niin, että tämä muistuttaa todellisesta Roberta Cowellista otettuja valokuvia (esim. UCL 2021). Jos lukija ei ole nähnyt kuvaa Cowellista aiemmin, voi hän päätellä tämän kahden henkilön joukosta eli erottaa naisen sekä miehen toisistaan mielensä assosiaatioprosesseilla. Assosiaatio tarkoittaa tapahtumaa, jossa jonkin asian näkeminen yhtyy aikaisempaan muistikuvaan (Tieteen termipankki 2021a). Näitä assosiaatioon liittyviä piirteitä on tärkeä analysoida ikonografian näkökulmasta, jossa visuaalisista merkityskokonaisuuksista voidaan löytää konnotaatioita eli syvällisempiä merkityksiä denotaation takaa (Bateman ym. 2017, 32 – 33).

Wintersin kuvituskuvassa oman huomioni herätti ensimmäisenä Roberta Cowellin pää, joka on sijoitettukin keskelle kuvitusta. Hänellä on pitkä keltainen tukka sekä punaiset huulet ja mustalla kajaalilla rajatut silmät. Nämä ominaisuudet viittaavat konnotaatioltaan niihin feminiinisinä pidettyihin piirteisiin, joita oletamme naisilla olevan. Naiset oppivat Ricen (2014) mukaan lapsesta saakka näkemään naissukupuoleen kuuluvia ulkoisia piirteitä, joidenka pitäisi vastata heidän biologista sukupuoltaan. Sukupuoli-identiteetti palvelee eräiden teorioiden mukaan naisten esineellistämistä sekä seksuaalisointia. Naisiin kohdistuva kauneuskulttuuri on 1920-luvulta lähtien korostanut ulkonäöllistä kauneutta naiselle tärkeänä asiana, joka voi muun muassa parantaa tämän mielenterveyttä. Kauneus on assosioitu myös rohkeuteen sekä moderniuteen. Kaikki tämä yhdessä on tehnyt naisten kauneudesta sekä sen ylläpidosta ”tosi feminiinisyyttä” (Rice 2014, 194 – 197; 236 – 237.)

Roberta Cowellin voi nähdä konnotaatioltaan olevan tällainen rohkea kapinallinen, joka oli aikaansa edellä sukupuoliäjäntelussa. Tämän punaiset huulet sekä rajatut silmät korostavat hänen ulkoista naisellisuuttaan, kuten myös siististi laitettu tukka sekä harmaa hunttu. Suora sekä vaalea tukka onkin ollut pitkään hegemonisen feminiinisyyden tunnusmerkki, joka palvelee vaaleaihoisten naisten hegemonista asemaa tummaihoisiin naisiin nähden (Rice 2014, 252).

Tämä ulkonäkökeskeisyys on osa sitä sosiaalista prosessia, joka tekee biologisesta naisesta myös sosiaalisen naisen. Butler (2006&2008) väittääkin, että nämä sosiaalisen sukupuolen normit ovat jo istutettu valmiiksi biologiseen sukupuoleen, jonka puolestaan väitetään olevan objektiivinen kaikista vaikutteista. Näitä normeja säätelee heteroseksuaalinen markiisi, johon kuuluu pakkoheteroseksuaalisuus sekä fallogosentrismi, jotka tekevät naisesta halun kohteen miehille. Biologinen sukupuoli on täten yhtä keinotekoinen kuin sen sosiaalinen ”seuraus”. (Butler 2006&2008, 54–63.)

Roberta näyttäytyy kuvassa kertomuksen päähenkilönä, jota ilmaistaan huomattavuuden (salience) eri keinoin (Machin & Mayr 2012, 54–56). Ensinnäkin Roberta on sijoitettu kuvituskuvan keskelle, ja Robert on hänen takanaan. Robertin viemä tila on paljon pienempi, ja hän näyttää siltä kuin seisoi reilusti kauempana Robertasta. Lukija voi tarkentaa katseensa joko Robertaan, Robertiin tai näiden yläpuolella lentävään koneeseen. Roberta vie kuitenkin huomion: hän katsoo suoraan lukijaan, kun Robert puolestaan katsoo sivulleen. Huomiota herättää Robertan kirkkaanpunaiset huulet sekä keltaiset hiukset.

5 Päätäntö

Brooksin tietokirjan – *Rohkeiden lasten kirjan* – henkilöhahmot ovat ei-fiktiivisiä, mutta heidän tarinansa kerrotaan kaunokirjallisuuden kertomuksen keinoilla. Kertomusmuoto koetaan hyvin inhimilliseksi tavaksi kommunikoida. Sen avulla *Rohkeiden lasten kirjan* sata tarinaa saadaan kommunikoitua nuorelle lukijakunnalle tiiviisti sekä satumuotoisesti. Tästä johtuen teoksen voi sijoittaa genreltään tarinalliseen tietokirjallisuuteen, joka on suosittu tietokirjallisuuden genremuoto tällä hetkellä (Hiidenmaa 2020, 24 – 28).

Halusin selvittää tutkimukseni alussa, että mitä sukupuoliasteita Brooks (2018; 2019) haluaa teoksensa kautta haastaa sekä mitä sukupuoliasteita hän joko tietoisesti tai tietämättään vahvistaa. Analyysini perustui postmoderniin tieteelliseen ajatteluun ja sen sukupuoliteorioihin, jotka haastavat niitä selitysmalleja, joissa määritellään objektiivisia totuuksia. Toisin sanoen postmoderni tieteellinen ajattelu kyseenalaistaa modernin tieteellisen ajattelun selitysmalleja, johon kuuluu ymmärrys biologisen sukupuolen objektiivisesta olemassaolosta (Pulkinen 1998, 163 – 167).

Selvittääkseni *Rohkeiden lasten kirjan* esimerkkitaustauksen sukupuoliasteita, käytin tutkimusmetodinani multimodaalisen diskurssianalyysin keinoja. Analyysini osoitti, että Roberta Cowellin kertomus haastaa sitä traditionaalisen sukupuoliasteen diskurssia, jonka mukaan sukupuoli määrätään syntymässä joko mieheksi tai naiseksi ruumiin biologian mukaan, ja esimerkiksi transsukupuoliset jäävät täten ”normaalin” ulkopuolelle (Rice 2014, 32–35). Samalla haastettiin sitä traditionaalista sukupuoliroolia, jossa nainen on Toinen suhteessa mieheen eikä voi tehdä samoja asioita kuin hän (Beauvoir 1980, 112–113). Cowell on normaali, vaikka hän muuttaa sitä biologista sukupuolta, jonka hän syntymässään on saanut. Hän on itsevarma ja kaunis nainen, joka voi jatkaa autojen sekä lentokoneiden kanssa työskentelyä sukupuolestaan huolimatta. Tämä osoitetaan niin tekstin kuin kuvankin tasolla erottaen Robert ja Roberta toisistaan eri ruumiina.

Tämä kahden sukupuolen eron korostus uusintaa puolestaan sitä diskurssia, jota kutsun moderniksi sukupuolikäsitykseksi. Modernin tieteellisen ajattelumallien mukaan sukupuolesta on olemassa totuudellinen muoto, ja tämä muoto on biologinen sukupuoli (Pulkinen 1998, 164 – 167). Eli, vaikka biologista sukupuolta vaihdetaan Cowellin tapauksessa, ei tämä tapahdu kuin vasta leikkaushoitujen jälkeen. Vaikka Robertan sukupuoli-identiteetti, tämä sosiaalinen sukupuoli, on jo naisen, se ei tee

tätä tekstin leksikaalisien valintojen mukaan naiseksi. Häneen viitataan naisena vasta sitten, kun hänen totuudellinen perustansa eli biologinen kehonsa on valmis.

Niin Butler (2006&2008) kuin Foucaultkin (1998) puhuvat teorioissaan diskurssien synnystä niin sanotusti paikallisella tasolla, eli ihmisten välisissä kohtaamisissa, josta ne nousevat aina vain ylöspäin. Diskurssit kohtaavat toisiaan ja kasvattavat kokoaan, eli kasvattavat valtaansa. (Butler 2006&2008, 54–56; Foucault 1998, 70 – 71.) Tässä tapauksessa Brooksian tietokirjan kehyskertomus yhtyy niihin sukupuolidiskurssien joukkoon, jossa korostetaan liberaalia egatilaristista sukupuoliasennetta sekä hylätään traditionaaliset sukupuoliroolit (Knight & Brinton 2017, 1502–1503). Samalla *Rohkeiden lasten kirja* ja Roberta Cowellin sisäkertomus vahvistavat modernin tieteellisen ajattelun totuusperustaa, jossa biologinen määrää sosiaalisen. Tätä ajattelumallia haastetaan postmodernilla tieteellisellä ajattelua.

Niin kuin Knightin ja Brintonin (2017) tutkimus osoitti, niin samalla logiikalla, Brooksian teoksen ei voida väittää suoraviivaisesti haastavan traditionaalista sukupuoliasennetta täysin liberaalilla egalitarismilla. Teos pyrkii muuttamaan naisten sekä miesten traditionaalisia sukupuolirooleja näyttäen historian naishenkilöitä niillä urheilun, taiteen, politiikan, yhteiskunnan sekä tieteen aloilla, jotka ovat perinteisessä mielessä olleet miehille kuuluvia. Teoksen moni mieshahmo näytetään puolestaan sellaisissa sukupuolirooleissa, joihin kuuluu feminiinisinä pidetyt tunteet sekä toimet. Vaikka teos täten pyrkii muuttamaan traditionaalista sukupuolidiskurssia, se toimii kuitenkin modernin sukupuolidiskurssin rajoissa, joka nojaa paljon biologiseen sukupuoleen, joka palvelee myös traditionaalista sukupuolidiskurssia. Toisin sanoen, *Rohkeiden lasten kirjan* valikoidut henkilöt ovat joko naisia tai miehiä biologisessa perustassaan, vaikka heidän sosiaalinen sukupuoli on muutoksen kohteena. Näin tapahtui myös Roberta Cowellin eli teoksen ainoan transsukupuolisen henkilön tapauksessa.

Tämän tapaiset narratiiviset tietokirjat, joita erittelin johdannossa, ansaitsevat tarkemman analyysin sukupuolen diskurssien näkökulmasta. Olisi hyvä tutkia, että representoidaanko näissä monissa teoksissa yksilöitä myös sukupuolibinaarin ulkopuolella, vai ovatko kaikki biologiseen sukupuoleen perustuvia. On mielestäni tärkeää tarkastella sitä kirjallisuutta, joka on suunnattu varsinkin nuorille lukijoille, koska kirjallisuus rakentaa lasten maailmankuvaa ja auttaa heitä hahmottamaan aikansa ilmiöitä paremmin.

Lähteet

Bell, Matthew 2013. *'It's easier to change a body than to change a mind': The extraordinary life and lonely death of Roberta Cowell.* Independent 26.10.2013. <https://www.independent.co.uk/news/people/profiles/it-s-easier-change-body-change-mind-extraordinary-life-and-lonely-death-roberta-cowell-8899823.html> (27.02.2021)

Brooks, Ben 2019. *Rohkeiden lasten kirja (Stories for Kids who Dare to be Different: true tales of boys and girls who stood up and stood out 2018)* Suom. Mika Oksanen. Helsinki: Readme.fi.

Brooks, Ben 2018. *Stories for Kids who Dare to be Different: true tales of boys and girls who stood up and stood out.* Lontoo: Quercus.

Butler, Judith 2006&2008. *Hankala sukupuoli: feminismi ja identiteetin kumous (Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity 1990)* Suom. Tuija Pulkkinen & Leena-Maija Rossi. Helsinki: Gaudeamus.

Cowell, Alan 2020. *Overlooked No More: Roberta Cowell, Trans Trailblazer, Pilot and Auto Racer.* The New York Times 5.06.2020. <https://www.nytimes.com/2020/06/05/obituaries/roberta-cowell-overlooked.html> (27.02.2021).

Erra, Satu; Erra, Johannes & Partanen, Iona 2018e. *Todellisten prinsessojen kirja.* Helsinki: Tammi.

Favilli, Elena & Cavallo, Francesca 2017a. *Iltasatuja kapinallisille tytöille (Good Night Stories for Rebel Girls 2016).* Suom. Maija Kauhanen. Helsinki: S&S

Favilli, Elena & Cavallo, Francesca 2018a. *Iltasatuja kapinallisille tytöille 2 (Good Night Stories for Rebel Girls 2; 2017).* Suom. Maija Kauhanen. Helsinki: S&S

Foucault, Michel 1998. *Seksuaalisuuden historia: tiedontahto, nautintojen käyttö, huoli itsestä.* (*Histoire de la sexualité I* 1976; *Histoire de la sexualité II* 1984; *Histoire de la sexualité III* 1984.) Suom. Kaisa Sivenius. Helsinki: Gaudeamus.

Hatchette Children's Books 2020. *Stories for Boys Who Dare to Be Different.* Haettu 07.12.2020 osoitteesta <https://www.hachette.com.au/ben-brooks-quinton-winter/stories-for-boys-who-dare-to-be-different>

Hiidenmaa, Pirjo 2017. Mitä on tietokirjallisuus ja miksi se on kiehtova osa kulttuuria? Teoksessa toim. Pirjo Hiidenmaa (toim.) *T niin kuin tietokirjallisuus* s. 9 – 21. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.

Hiidenmaa, Pirjo 2020. Trendinä tarinallinen tietokirja. Teoksessa toim. Mikko T. Virtanen, Pirjo Hiidenmaa & Jyrki Nummi *Kertomuksen keinoin: tarinallisuus mediassa ja tietokirjallisuudessa* 23 – 50. Helsinki: Gaudeamus.

Ihmisoikeusliitto 2020. *75 järjestöä: Translain uudistusta kiirehdittävä, alaikäisten oikeuksia ei voi jättää huomioimatta.* Ihmisoikeusliitto 22.10.2020. <https://seta.fi/2020/10/22/translakikannanotto2020/> (27.02.2021).

Intersukupuolisuus.fi 2021. *Diagnooseja ja sanastoa.* <https://intersukupuolisuus.fi/laaketieteellisia-diagnooseja/> (28.02.2021).

Karasma, Katri & Suvilehto, Pirjo 2013. *Ihmejuttuja ja tavattomia tarinoita: lasten- ja nuortenkirjallisuuden maailma.* Helsinki: Avain.

Machin, David. & Mayr, Andrea 2012. *How to do critical discourse analysis: a multimodal introduction.* Los Angeles: Sage. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/jyvaskyla-ebooks/reader.action?docID=880803&ppg=35> (28.02.2021).

Moilanen, Senni. 2013. *Kansalaisaloite tasa-arvoisesta avioliittolaista.* Kansalaisaloite.fi 19.3.2013. <https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/192> (7.12.2020).

Mustola, Marleena 2014. Johdanto: lastenkirjallisuus käsitteenä ja lajina. Teoksessa toim. Marleena Mustola *Lastenkirja. Nyt*, 7 – 24. Helsinki: SKS.

Mäntynen, Anne. & Pietikäinen, Sari. 2019. *Uusi diskurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.

Paasonen, Susanna 2010. Sukupuoli ja representaatio. Teoksessa toim. Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen *Käsikirja sukupuoleen* 39 – 49. Tampere: Vastapaino.

Palveluvalikoima 2020. *Terveystieteiden tutkimuskeskuksen suositus*. Palveluvalikoima 11.06.2020. <https://palveluvalikoima.fi/dysforia-transsukupuolisuus> (07.12.2020).

Pulkkinen, Tuija 1998. *Postmoderni politiikan filosofia (The Postmodern and the Political Agency 1996)*. Helsinki: Gaudeamus.

Redshaw, Sarah 2018. Combustion, Hydraulic, and Other Forms of Masculinity. Julkaisussa *Transfers* 3/2018, Vol. 8(1), 86–103. DOI: 10.3167/TRANS.2018.080107

Rice, Carla 2014. *Becoming women: the embodied self in image culture*. Toronto; Buffalo: University of Toronto Press.
<http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/detail/detail?vid=0&sid=095ded07-4cd5-46af-9bab-057907f283bf%40sessionmgr4008&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=704527&db=nlebk> (28.02.2021).

Rimmon-Kenan, Shlomith 1991. *Kertomuksen poetiikka (Narrative Fiction: Contemporary Poetics 1983)*. Suom. Auli Viikari. Helsinki: SKS.

Rossi, Leena-Maija 2010. Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin. Teoksessa toim. Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen *Käsikirja sukupuoleen* 21 – 38. Tampere: Vastapaino.

Salminen, Iida & Salminen, Riikka 2018c. *Tarinoita suomalaisista tytöistä jotka muuttivat maailmaa*. Helsinki: S&S.

Sankaritarinoita (kaikille): Kertomuksia uskomattomista suomalaisista Rudolf Koivusta Saara Aaltoon 2019b. Helsinki: Into.

Sankaritarinoita pojille (ja kaikille muille): Kertomuksia huikeista miehistä Arvo Ylpöstä Kimi Räikköseen 2019a. Helsinki: Into.

Sankaritarinoita tytöille (ja kaikille muille): kertomuksia rohkeista naisista Minna Canthista Almaan 2018b. Helsinki: Into.

Scarborough, William J. 2020. Gendered places: The Dimensions of Local Gender Norms Across the United States. Julkaisussa *Gender & Society* 10/2020, 34(5), 705–735. DOI: 10.1177/0891243220948220

Seta 2020a. *75 järjestöä: translain uudistusta kiirehdittävä, alaikäisten oikeuksia ei voi jättää huomiotta*. Seta 22.10.2020. <https://seta.fi/2020/10/22/translakikannanotto2020/> (27.02.2021).

Seta 2020b. *Uudet sukupuolidysforian hoitosuosituksen sisältävät vakavia uhkia hyvän hoidon toteutumiselle*. Seta 23.06.2020. <https://seta.fi/2020/06/23/palkouutinen2020/> (27.02.2021).

Steinby, Liisa 2013a. Johdanto: Fiktiivistä maailmaa koskeva tarina ja sen kertominen. Teoksessa toim. Aino Mäkikalli & Liisa Steinby *Johdatus kirjallisuusanalyysiin* 59–62. Helsinki: SKS.

Steinby, Liisa 2013b. Tarinan analyysi: henkilöt, tapahtumat sekä tapahtumien jäsentyminen tarinaksi. Teoksessa toim. Aino Mäkikalli & Liisa Steinby *Johdatus kirjallisuusanalyysiin* 63–95. Helsinki: SKS.

Steinby, Liisa & Lehtimäki, Markku 2013. Kertomisen analyysi. Teoksessa toim. Aino Mäkikalli & Liisa Steinby *Johdatus kirjallisuusanalyysiin* 96–134. Helsinki: SKS.

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021. *Transsukupuolisuus*. Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021. <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus/transsukupuolisuus/> (09.12.2020).

Suomen tietokirjailijat ry 2020. *Mikä on tietoteos?*
<https://www.suomentietokirjailijat.fi/kirjailijalle/jaseneksi-liittyminen/mika-on-tietoteos.html>
(9.12.2020).

Tieteen termipankki 2021a. Kielitiede: Assosiaatio.
<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:assosiaatio> (28.02.2021).

Tieteen termipankki 2021b. Historia: moderni. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Historia:moderni>
(28.02.2021).

UCL 2021. *ROBERTA COWELL: BSC ENGINEERING, 1936–39.*
<https://www.ucl.ac.uk/campaign/roberta-cowell> (27.02.2021).

Woodward, Kay 2018d. *Mitä hän tekisi? Kapinallisten tyttöjen kirja* (What would she do? 25 true stories of trailblazing rebel women 2018). Suom. Jade Haapasalo. Helsinki: Readme.fi.